

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.1/01>

Пікуля Т.О.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Харковець А.В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЕВРАСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті досліджено сутність евристичного потенціалу інтегрованого праворозуміння в умовах глобалізаційних процесів, евристичний потенціал інтегративного праворозуміння, актуальність інтегративного праворозуміння в умовах глобалізаційних процесів. Глобалізація є одним із найважливіших процесів сучасності та має значний вплив на всі сфери людської діяльності, у тому числі і на право. Інтегративне праворозуміння є одним із таких методів, що дозволяє подолати обмеження традиційного позитивістського праворозуміння. Інтегративне праворозуміння розглядає право як складну систему, що складається з різних елементів, які взаємодіють між собою. Воно ґрунтується на ідеї взаємозв'язку права з іншими соціальними явищами, такими як економіка, політика, культура. У умовах глобалізації право все більше стає інтернаціональним, що вимагає від правознавців володіння новими знаннями та методами праворозуміння. Інтегративне праворозуміння є одним із таких методів, що дозволяє подолати обмеження традиційного позитивістського праворозуміння. Інтегративне праворозуміння розглядає право як складну систему, що складається з різних елементів, які взаємодіють між собою. Воно ґрунтується на ідеї взаємозв'язку права з іншими соціальними явищами, а саме – економіка, політика, культура. Евристичний потенціал інтегративного праворозуміння полягає в тому, що воно дозволяє розкрити нові аспекти права, покращити розуміння взаємозв'язку права з іншими соціальними явищами, розробити нові підходи до вирішення правових проблем. У умовах глобалізації інтегративне праворозуміння є особливо актуальним, оскільки дозволяє розуміти право в глобальному контексті, розв'язувати правові проблеми, пов'язані з глобалізацією. Стаття надає всебічне дослідження евристичного потенціалу інтегративного праворозуміння в умовах глобалізаційних процесів. Вона дає розуміння того, як інтегративне праворозуміння може бути використане для вирішення правових проблем в сучасному світі.

Ключові слова: інтегративне праворозуміння, глобалізація, евристика, право, правові проблеми.

Постановка проблеми. Глобалізація є одним із найважливіших процесів сучасності, який має значний вплив на всі сфери людської діяльності, у тому числі і на право. У умовах глобалізації право все більше стає інтернаціональним, що вимагає від правознавців володіння новими знаннями та методами праворозуміння. Традиційне позитивістське праворозуміння, яке розглядає право як систему норм, встановлених державою, не в змозі повною мірою врахувати особливості права в умовах глобалізації. Воно не дозволяє зрозуміти, як право взаємодіє з іншими соціальними явищами, такими як

економіка, політика, культура. Інтегративне праворозуміння є одним із методів, який дозволяє подолати обмеження традиційного позитивістського праворозуміння. Інтегративне праворозуміння розглядає право як складну систему, що складається з різних елементів, які взаємодіють між собою. Воно ґрунтується на ідеї взаємозв'язку права з іншими соціальними явищами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі з питань інтегративного праворозуміння представлено широкий спектр досліджень. Останній є відносно новим підхо-

дом, який отримав значне поширення в останні роки. Деякі автори розглядають його як синтез різних методів праворозуміння, інші – як новий метод, що виходить за рамки традиційних підходів. Дослідник С. В. Головатий [1, с. 34] вважає, що інтегративне праворозуміння є складовим системного підходу до вивчення права, який враховує взаємозв'язок права з іншими соціальними явищами; В. Ф. Опришко [2, с. 231] розглядає інтегративне праворозуміння як синтез різних методів праворозуміння, зокрема формально-догматичного, соціологічного, філософського, психологічного та інших; В. М. Белий визначає інтегративне праворозуміння як метод, що дозволяє побачити право в його цілісності та взаємодії з іншими соціальними явищами; Р. А. Дікі (США) зазначає, що інтегративне праворозуміння – це метод, за допомогою якого можна подолати обмеження традиційного позитивістського праворозуміння; Дж. О. Реймонд (США) вважає, що інтегративне праворозуміння – це метод, який враховує інтереси всіх учасників правових відносин; Л. Л. Ліндемманн (ФРН) наголошує, що інтегративне праворозуміння – метод, за допомогою якого можливо зрозуміти право в історичному контексті. Незважаючи на усю різноманітність зазначених точок зору, згадані нами вчені здійснили значний внесок у вирішення проблем інтегративного праворозуміння, обґрунтувавши його сутність, евристичний потенціал та актуальність в умовах глобалізації. Окремо варто відзначити дослідження інтегративного праворозуміння, проведені в рамках міжнародного проекту «Інтегративне праворозуміння в умовах глобалізації». До проекту були залучені вчені з різних країн світу, зокрема з України, США, ФРН, Франції, Італії, Іспанії, Японії, Китаю та інших. У рамках проекту було проведено ряд досліджень, присвячених різним аспектам інтегративного праворозуміння. Результати досліджень представлені в серії монографій та статей, які опубліковані в різних країнах світу.

Постановка завдання. Метою дослідження є всебічне дослідження евристичного потенціалу інтегративного праворозуміння в умовах глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. З погляду системного підходу, можна аналізувати праворозуміння в контексті обмеженого і розширеного сприйняття. При обмеженому тлумаченні постає питання про взаємодію компонентів, які визначають його основні характеристики та відносини. Ці компоненти взаємозалежні, впливають один на одного та взаємопов'язані. Кількість таких компонентів є необхідною і достатньою для ефективного функціонування праворозуміння як системи,

причому взаємозв'язки між ними можуть бути не тільки прямими, але й зворотніми.

У концепції Г. Лук'янова [9, с. 21] структура праворозуміння характеризується наступними складовими: суб'єкт, об'єкт і зміст. Під суб'єктом праворозуміння розуміється конкретна особа, індивід, який має свої суб'єктивні властивості такі, як світогляд, рівень освіти, правова компетентність, ставлення до права та загальна правосвідомість. Ці аспекти визначаються як основні критерії для належного розуміння конкретного правового явища. Серед суб'єктів вчений виділяє два типи: непрофесіоналів і професіоналів. Непрофесіонали – це люди, які не мають юридичної освіти, але мають загальне розуміння права, що формується на основі їхнього повсякденного досвіду та уявлень про право в контексті національних і цивілізаційних умов. Їхнє розуміння права часто не чітко розмежує право і мораль. Професіонали – це юристи, які мають юридичну освіту і займаються юридичною діяльністю. Вони володіють професійним досвідом, юридичною компетентністю і високим рівнем правосвідомості. Їхнє розуміння права, як правило, відповідає нормативному підходу, який передбачає наявність нормативності і формальної визначеності права [4, с. 65].

Під об'єктом праворозуміння розуміють явище, що відбивається у свідомості людини через використання терміну – «право» (або будь-якого іншого схожого терміну чи символу), і розглядають його у вигляді корисного інструменту для задоволення та розвитку конкретного суб'єкта (П. Рабінович) [11, с. 5–6], (Т. Дудаш) [3, с. 134]. Дослідники аналізують об'єкт у більш широкому контексті. За визначенням А. Міцкевича, яке використовує П. Луцький [10, с. 167.] у своїй роботі, це явище відображає не лише поняття права, але також включає інші загальнотеоретичні категорії та поняття, що охоплюють всю систему правових явищ, а також філософські та соціологічні аспекти, що розкривають взаємозв'язки права з іншими соціальними явищами [5, с. 53].

Зміст розуміння права, згідно з висновками Ю. Кривицького [7, с. 26–27], полягає в розгляді чистоти та сутності правового явища як унікального соціокультурного феномену, його функцій та впливу на життя людини, суспільства і держави, а також характеристик та оцінок у правосвідомості. Ці аспекти мають теоретичний, а не емпіричний або фактичний характер; вони формують концепції чистоти взаємозв'язків, загальних та специфічних закономірностей у розвитку правової діяльності. Це абстрактні висловлення, ідеї, концепції, доктрини та теорії, що визнача-

ють уявлення та підходи до практичної діяльності суб'єкта.

Згідно з поглядами П. Рабіновича, ключовим фактором у формуванні розуміння права є людські потреби. Різноманіття цих потреб, різні категорії та рівні їхнього задоволення визначають значний різноплановий підхід до розуміння правових понять. Цей плюралізм виникає через різницю та різноманітність у сприйнятті та реалізації терміну «право». Основуючись на цьому, вчений виділив відповідний тип праворозуміння – потребовий [11, с. 20].

Поширення принципів неklasичної раціональності в теорії права визнається ключовим компонентом в сучасних уявленнях інтегративного праворозуміння. Процес розвитку цього підходу визначив стійку тенденцію протягом XX–XXI століть. Важливо зауважити, що значимість цих принципів істотно зростає на етапах переходу від класичної до неklasичної, а також від неklasичної до постнеklasичної теорії та методології права.

Розвиток інтегративного розуміння права почався у перехідний період між XIX та XX століттями. Теорії природного права та юридичного позитивізму на той час почали відчувати вплив соціологічних теорій права. Наступний етап розвитку інтегративного розуміння права характеризувався протистоянням домінування підходів позитивізму, біхевіоризму та психологізму в західноєвропейській науці, і цей процес розпочався з феноменології Едмунда Гуссерля. Сучасний інтерес до теорій інтегративного розуміння права головним чином пов'язаний із наслідками кризи класичної раціональності, включаючи відсутність ефективної теорії та методології соціального пізнання. Крім того, цей інтерес визначається новими викликами у сфері правової дійсності, переосмисленням цінностей правової культури через широкі дискусії про питання правосуб'єктності, взаємодії держави та суспільства, а також законності та правопорядку [5].

Інтегративне праворозуміння – це методологічний підхід до тлумачення права, який сприймає юридичну систему як систему, що об'єднує різноманітні елементи і взаємодіє з ними. Основна концепція полягає в розгляді взаємозв'язків між правовими нормами та іншими соціальними явищами, такими як економіка, політика і культура.

Інтегративне праворозуміння можна розглядати як взаємодію різних методів праворозуміння, зокрема формально-догматичного, соціологічного, філософського, психологічного та інших. Формально-догматичний метод праворозуміння зосереджується на формальному аспекті права, тобто на його нормах та структурах. Він трактує право як систему правил, встановлених дер-

жавою, які мають обов'язкову силу для всіх громадян. Соціологічний метод праворозуміння, з іншого боку, зосереджується на соціальному аспекті права, тобто на його ролі в суспільстві. Він трактує право як соціальний інститут, який регулює суспільні відносини та сприяє соціальному порядку. Філософський метод праворозуміння трактує право як ідеальне явище, яке має свої власні принципи та цінності. Психологічний метод праворозуміння досліджує, як право впливає на психіку людей. Інтегративне праворозуміння дозволяє сприймати право як цілісну систему, яка взаємодіє з іншими соціальними явищами. Воно допомагає зрозуміти, як право впливає на ці явища, і як ці явища впливають на право [7, с. 142].

Евристичний потенціал інтегративного праворозуміння полягає в здатності виявляти нові аспекти права та розкривати його приховані особливості та потенційні можливості. Цей підхід сприяє поліпшенню розуміння взаємозв'язку права з іншими соціальними явищами. Додатково, інтегративне праворозуміння сприяє розумінню взаємовідносин між правом та іншими соціальними явищами, а також сприяє розробці новаторських підходів до вирішення правових проблем, урахуваючи їх складність [8, с. 113].

Інтегративне праворозуміння стає особливо важливим у сучасних умовах глобалізації, оскільки воно дозволяє осмислювати право в глобальному контексті. Цей підхід визнає право як глобальну систему, що складається з різноманітних елементів, взаємодія яких визначає його функціонування. Крім того, інтегративне праворозуміння сприяє вирішенню правових проблем, що виникають в контексті глобалізації. Воно допомагає розробляти ефективні стратегії для вирішення таких глобальних правових викликів, як транснаціональна злочинність, захист прав людини та міжнародна торгівля.

Інтегративне праворозуміння знайшло застосування у вирішенні різних правових проблем:

– в розробці міжнародних правових норм для регулювання транснаціональної злочинності. Цей підхід дозволив створити ефективні міжнародні правові норми, які враховують специфіку транснаціональних злочинів.

– у захисті прав людини в умовах глобалізації. Інтегративне праворозуміння сприяло розробці ефективних механізмів захисту прав людини в умовах глобалізації.

– у регулюванні міжнародної торгівлі. Цей підхід сприяв розробці ефективних механізмів регулювання міжнародної торгівлі, які враховують інтереси всіх учасників цього процесу.

Ці приклади демонструють, що інтегративне праворозуміння є результативним методом розв'язання правових проблем в умовах глобалізації. Дозволяє дослідити право в його повноті та взаємодії з іншими соціальними явищами, сприяючи таким чином розробці ефективних рішень щодо правових питань, з урахуванням їхньої складності [12, с. 267].

Евристичний потенціал інтегративного праворозуміння в економічному контексті виявляється в можливості:

– виявлення нових аспектів економічного права. Завдяки інтегративному праворозумінню можна аналізувати економічне право з різних позицій, виявляти його приховані особливості та потенційні можливості. Наприклад, цей підхід допомагає розуміти взаємозв'язок між економічним правом та економічним розвитком, а також взаємний вплив економічного розвитку на економічне право.

– розширити уявлення про взаємозв'язок економічного права з іншими економічними явищами. Інтегративне праворозуміння дає можливість розуміти, як економічне право впливає на інші економічні явища, зокрема на економічну діяльність, економічну політику та економічну культуру. Наприклад, інтегративне праворозуміння розкриває взаємодію між регулюванням економічної діяльності, впливом економічної політики на економічне право та взаємодією економічної культури з економічним правом.

– розробляти нові підходи до вирішення економічних правових питань. Інтегративне праворозуміння сприяє створенню нових методологій вирішення економічних правових проблем, що враховують їх складність. Наприклад, інтегративне праворозуміння сприяє створенню ефективних механізмів регулювання міжнародної торгівлі, які враховують інтереси всіх учасників міжнародного торговельного процесу [7, с. 129].

Інтегративне праворозуміння вдало використовувалося для вирішення економічних правових питань, зокрема в сфері регулювання міжнародної торгівлі. Сприяє створенню ефективних механізмів контролю за міжнародною торгівлею, з урахуванням інтересів всіх учасників. Наприклад, дане поняття лежало в основі розробки ключових міжнародних правових документів, таких як Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Всесвітня торгова організація (ВТО). Крім того, ефективність інтегративного праворозуміння проявилася в створенні механізмів захисту прав інтелектуальної власності в умовах глобалізації. Цей підхід був використаний при розробці міжнародних правових актів, таких як Конвенція про захист прав авторів, виконавців, виробників фонограм та організацій

мовлення (Бернська конвенція) та Паризька конвенція про охорону промислової власності. Щодо регулювання фінансових ринків у глобальному контексті, праворозуміння сприяло створенню міжнародних правових актів, таких як Базельські угоди про капітал. Це дало можливість розробити ефективні механізми контролю за фінансовими операціями в умовах глобалізації [14, с. 267].

Наведені приклади свідчать про те, що інтегративне праворозуміння є результативним методом вирішення економічних правових питань в умовах глобалізації. Воно дозволяє розглядати економічне право в контексті його цілісності та взаємодії з іншими економічними явищами, сприяючи розробці ефективних стратегій вирішення економічних правових проблем, що враховують їхню складність.

Евристичний потенціал інтегративного праворозуміння в економічному контексті в умовах глобалізаційних процесів є значущим. За допомогою даного підходу переосмислюється економічне право з нового ракурсу і сприяє розробці нових стратегій вирішення економічних правових проблем, які враховують їх комплексний характер.

Висновки. Праворозуміння дає можливість отримати глибоке розуміння сутності права і його значення в суспільстві. Непрофесіонали формують своє розуміння права на основі особистого досвіду, спілкування з іншими людьми, а також інформації, яку вони отримують з різних джерел. Таке розуміння права часто не чітко розмежує право і мораль. Професіонали мають глибокі знання про право, а також досвід його застосування в практичній діяльності. Їхнє розуміння права, як правило, відповідає нормативному підходу, який передбачає наявність нормативності і формальної визначеності права. Евристичний потенціал інтегративного праворозуміння в умовах глобалізаційних процесів є значним. Це відкриває можливість розглядати право з іншого ракурсу, що сприяє створенню нових стратегій для вирішення правових питань, враховуючи їх складний характер.

Для реалізації евристичного потенціалу інтегративного праворозуміння необхідно:

- розвивати дослідження в галузі інтегративного праворозуміння.
- впроваджувати інтегративне праворозуміння в освітній процес.
- застосовувати інтегративне праворозуміння в практичній діяльності юристів.

Інтегративне праворозуміння розкриває можливість аналізу права в його повноті та взаємодії з іншими сферами суспільства, створюючи умови для розробки ефективних рішень правових проблем в глобальному контексті.

Список літератури:

1. Головатий С. Верховенство права: Монографія: У 3-х кн. / С. Головатий. – К.: Видавництво «Фенікс», 2006. – Книга третя. Верховенство права: український досвід, с. 1663-1665
2. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень: бібліографія. Одеса: Юридична література, 2006. 302 с.
3. Дудаш Т.І. Загальне праворозуміння крізь призму закономірностей правоназивання (за матеріалами дослідження фінно-угорської мовної сім'ї). *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 3. С. 20–23.
4. Коваленко І.І. Інтегративне праворозуміння в контексті феноменологічного освоєння права. *Вісник Національного університету "Юридична академія Ярослава Мудрого"*. Серія: *Філософія права*. 2015. № 2 (25). С. 129–140.
5. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10–21.
6. Кравчук М.Б. Праворозуміння – важлива наукова проблема правового життя України. *Актуальні проблеми правахисту*. 2016. Вип. 1. С. 19 – 25.
7. Кривицький Ю.В. Праворозуміння як світоглядний і методологічний фундамент правової реформи. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2 С. 25–30.
8. Куц С.В. Теоретико-методологічні засади праворозуміння. *Науково-інформаційний вісник "Право"*. 2016. № 1 (13). С. 80–86.
9. Лук'янова Г.Ю. Праворозуміння як категорія доктринальної правосвідомості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 19–22.
10. Луцький П.П. Основні типи праворозуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2011. Випуск 15. С. 53–56.
11. Рабінович П. Людські потреби як глибинний визначальний чинник праворозуміння. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4 (79). С. 14–24.
12. Правознавство: Підручник КНЕУ, 2003. За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. 767 с.
13. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правників, відповідно до стандартів світових стандартів вищої освіти та правничої професії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptsiya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.
14. У. Бойченко. Гуссерль Едмунд Енциклопедія сучасної України / за заг. ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2023. – ISBN 966-02-2074-X.

Pikulya T.O., Kharkovets A.V. THE HEURISTIC POTENTIAL OF INTEGRATED LEGAL UNDERSTANDING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION PROCESSES

The article investigates the essence of the heuristic potential of integrated legal understanding in the context of globalization processes, the heuristic potential of integrated legal understanding, the relevance of integrated legal understanding in the context of globalization processes. Globalization is one of the most important processes of our time, which has a significant impact on all spheres of human activity, including law. Integrated legal understanding is one of the methods that allows to overcome the limitations of traditional positivist legal understanding. Integrated legal understanding considers law as a complex system consisting of different elements that interact with each other. It is based on the idea of the relationship between law and other social phenomena, such as economics, politics, and culture. In the context of globalization, law is increasingly becoming international, which requires lawyers to have new knowledge and methods of legal understanding. Integrated legal understanding is one of such methods that allows to overcome the limitations of traditional positivist legal understanding. Integrated legal understanding considers law as a complex system consisting of different elements that interact with each other. It is based on the idea of the relationship between law and other social phenomena, such as economics, politics, and culture. The heuristic potential of integrated legal understanding lies in the fact that it allows to reveal new aspects of law, improve understanding of the relationship between law and other social phenomena, develop new approaches to solving legal problems. In the context of globalization, integrated legal understanding is particularly relevant, as it allows to understand law in a global context, solve legal problems related to globalization. The article provides a comprehensive study of the heuristic potential of integrated legal understanding in the context of globalization processes. It provides an understanding of how integrated legal understanding can be used to solve legal problems in the modern world.

Key words: *integrated legal understanding, globalization, heuristics, law, legal problems.*